

Repertoriul jurisprudenței

CONCLUZIILE AVOCATULUI GENERAL
MICHAL BOBEK
prezentate la 28 februarie 2018¹

Cauza C-27/17

**AB „flyLAL-Lithuanian Airlines”, în lichidare
împotriva
Starptautiskā lidosta Rīga VAS
Air Baltic Corporation A/S
interveniente:
ŽIA Valda AB,
VA Reals AB,
Lietuvos Respublikos konkurencijos taryba**

[cerere de decizie preliminară introdusă de Lietuvos apeliacinis teismas (Curtea de Apel a Lituaniei)]

„Trimitere preliminară – Cooperare judiciară în materie civilă și comercială – Competență judiciară în materie delictuală și cvasidelictuală – Acorduri anticoncurențiale – Pierderi de venituri cauzate de acte anticoncurențiale din partea concurenților – Noțiunea «locul unde s-a produs fapta prejudiciabilă» – Contestație privind exploatarea unei sucursale, agenții sau a unei alte unități – Noțiunea «exploatare a sucursalei»”

Cuprins

I. Introducere	2
II. Cadrul juridic	3
III. Situația de fapt, procedura și întrebările preliminare	4
IV. Apreciere	6
A. Introducere	6
B. A doua întrebare: „Locul materializării prejudiciului”	6
1. Noțiunile „faptă prejudiciabilă” și „prejudiciu”	7
2. Denaturări ale concurenței și „locul materializării prejudiciului”	10

¹ Limba originală: engleza.

a) Domeniul de aplicare al protecției oferite și conformitatea cu legislația aplicabilă	10
b) Există piețe afectate?	11
c) Caracterul și locul producerii prejudiciului specific	12
1) Regula generală: prejudiciul material „este în aval” față de fapta prejudiciabilă	13
2) „Locul materializării prejudiciului” în cauzele din domeniul dreptului concurenței	13
3. Aplicarea în prezenta cauză	15
4. Concluzie privind cea de a doua întrebare	16
C. Prima întrebare: Locul unde s-a produs evenimentul cauzator al prejudiciului (și identitatea pârâtelor)	16
1. Diferențe între stabilirea legăturii de cauzalitate în scopul stabilirii competenței judiciare și în scopul analizei pe fond	16
2. Legătura de cauzalitate în scopul stabilirii competenței judiciare, în cauzele care implică situații de fapt complexe	17
3. Locul unde s-a produs evenimentul cauzator al prejudiciului în acțiunile în despăgubire întemeiate pe dreptul concurenței	18
a) Articolul 101 TFUE	19
b) Articolul 102 TFUE	20
4. Aplicare în prezenta cauză	20
a) Locul unde s-a produs evenimentul cauzator al prejudiciului	21
b) Identitatea pârâților	21
5. Concluzie cu privire la prima întrebare	22
D. A treia întrebare	22
1. Ratio legis și condițiile prevăzute de articolul 5 punctul 5.	23
2. Există o „sucursală”?	23
3. Nexul cu contestația	23
V. Concluzie	25

I. Introducere

1. AB flyLAL – Lithuanian Airlines (denumită în continuare „flyLAL”) a operat zboruri de pe aeroportul din Vilnius, Lituania, până la momentul în care a intrat în lichidare.

2. Potrivit flyLAL, starea sa de faliment a fost cauzată de practicarea unor prețuri de ruinare (adică sub costuri) de către compania aeriană letonă Air Baltic Corporation AS (denumită în continuare „Air Baltic”). Practicarea prețurilor de ruinare a fost, se susține, parte a unei strategii anticoncurențiale convenite între Air Baltic și operatorul Starptautiskā lidosta Rīga (aeroportul internațional din Riga, Letonia, denumit în continuare „aeroportul din Riga”). Astfel, aeroportul din Riga și Air Baltic au convenit să reducă drastic prețurile plătite de Air Baltic pentru servicii la aeroportul din Riga. Sumele economisite au fost ulterior utilizate de Air Baltic pentru a finanța practicarea prețurilor de ruinare care au determinat flyLAL să iasă de pe piața din Vilnius, Lituania.

3. flyLAL a chemat în judecată Air Baltic și aeroportul din Riga în fața instanțelor din Vilnius, solicitând obligarea lor la plata de despăgubiri. Instanța de prim grad de jurisdicție a constatat că Air Baltic și aeroportul din Riga au încălcat dreptul Uniunii și pe cel național în domeniul concurenței și a obligat Air Baltic (dar nu și aeroportul din Riga) la plata unor despăgubiri în cuantum de 16,1 milioane de euro, plus dobânzi. Air Baltic și aeroportul din Riga (denumite în continuare „pârâtele”) au declarat apel împotriva hotărârii respective în fața Lietuvos apeliacinis teismas (Curtea de Apel a Lituaniei), prin care contestă competența instanțelor lituaniene de a judeca litigiul.

4. În acest context, instanța de trimitere adresează Curții trei întrebări cu privire la competența judiciară în temeiul Regulamentului (CE) nr. 44/2001². Acestea se referă în esență la locul unde s-a produs fapta prejudiciabilă, dacă pierderea de profit este considerată „prejudiciu” în vederea stabilirii competenței și dacă contestația poate fi considerată ca o contestație privind exploatarea unei sucursale a Air Baltic în Lituania.

II. Cadrul juridic

5. Considerentele (11) și (12) ale Regulamentului nr. 44/2001, care era aplicabil la momentul faptelor, enunțau:

(11) Normele de competență trebuie să prezinte un mare grad de previzibilitate și să se întemeieze pe principiul conform căruia competența este determinată, în general, de domiciliul pârâtului și, astfel, trebuie să fie întotdeauna disponibilă, cu excepția câtorva situații bine definite în care materia litigiului sau autonomia părților justifică un alt factor de legătură. În cazul persoanelor juridice, domiciliul trebuie să fie definit în mod independent, în vederea ameliorării transparenței normelor comune și a evitării conflictelor de competență.

(12) În afară de instanța domiciliului pârâtului, trebuie să existe și alte instanțe autorizate în temeiul unei legături strânse între instanță și litigiu sau în scopul bunei administrări a justiției.”

6. Potrivit articolului 2 alineatul (1) din Regulamentul nr. 44/2001:

„(1) Sub rezerva dispozițiilor prezentului regulament, persoanele domiciliat pe teritoriul unui stat membru sunt acționate în justiție, indiferent de naționalitatea lor, în fața instanțelor statului membru în cauză.

² Regulamentul (CE) nr. 44/2001 al Consiliului din 22 decembrie 2000 privind competența judiciară, recunoașterea și executarea hotărârilor în materie civilă și comercială (JO 2001, L 12, p. 1, Ediție specială, 19/vol. 3, p. 74).

7. Articolul 5 din Regulamentul nr. 44/2001, care face parte din secțiunea 2, intitulată „Competențe speciale”, prevede:

„O persoană care are domiciliul pe teritoriul unui stat membru poate fi acționată în justiție într-un alt stat membru:

[...]

3. în materie delictuală și cvasidelictuală, în fața instanțelor de la locul unde s-a produs sau riscă să se producă fapta prejudiciabilă;

[...]

5. în privința unei contestații privind exploatarea unei sucursale, agenții sau a unei alte unități, în fața instanțelor de la locul unde se află sucursala, agenția sau unitatea în cauză.”

III. Situația de fapt, procedura și întrebările preliminare

8. În anul 2004, flyLAL era principalul transportator aerian care opera zboruri cu plecare din aeroportul din Vilnius. În 2004, Air Baltic, principalul transportator aerian care opera zboruri cu plecare din aeroportul din Riga, a început să opereze și zboruri cu plecare din aeroportul din Vilnius. Cel puțin unele dintre aceste zboruri aveau aceleași destinații cu cele deservite de flyLAL.

9. Ulterior, poziția pe piață a flyLAL în Vilnius a scăzut, în timp ce poziția Air Baltic s-a consolidat. Ca urmare a unor pierderi financiare semnificative, a fost deschisă procedura de lichidare pentru flyLAL.

10. flyLAL consideră că starea sa de faliment a fost cauzată de practicarea unor prețuri de ruinare de către Air Baltic pe rutele ce au ca punct de pornire aeroportul din Vilnius, obligând astfel flyLAL să iasă de pe piață. Potrivit susținerilor flyLAL, aplicarea prețurilor de ruinare a fost finanțată din reducerile acordate de aeroportul din Riga pentru serviciile oferite Air Baltic la aeroportul din Riga.

11. În ceea ce privește reducerile respective, prin decizia din 22 noiembrie 2006, dată în cadrul unei proceduri separate, Latvijas Republikas Konkurences padome (Consiliul Concurenței din Republica Letonia) a reținut că, începând cu 1 noiembrie 2004, aeroportul din Riga a introdus un sistem de reduceri de până la 80 % pentru decolarea și aterizarea aeronavelor și pentru serviciile de securitate. Latvijas Republikas Konkurences padome (Consiliul Concurenței din Republica Letonia) a stabilit că sistemul de reducere a încălcat articolul 82 litera (c) din Tratatul CE [actualul articol 102 litera (c) TFUE]. Consiliul menționat a dispus ca aeroportul din Riga să înceteze aplicarea sistemului.

12. flyLAL a chemat în judecată Air Baltic și aeroportul din Riga în fața Vilniaus apygardos teismas (Tribunalul Regional din Vilnius, Lituania), solicitând să se constate că comportamentul părților reprezenta un acord interzis și un abuz de poziție dominantă, contrar articolelor 81 și 82 din Tratatul CE (actualele articole 101 și 102 TFUE³), și obligarea părților la plata în solidar a sumei de 57 874 768,30 euro cu titlu de despăgubiri pentru prejudiciul material.

13. În apărare, părțile au susținut că erau persoane juridice înregistrate în Republica Letonia și, prin urmare, cauza era de competența instanțelor letone.

3 Pentru simplitate, pe parcursul prezentelor concluzii, vom utiliza numerotarea articolelor valabilă după Tratatul de la Lisabona.

14. Prin hotărârea din 27 ianuarie 2016, Vilniaus apygardos teismas (Tribunalul Regional din Vilnius) a admis în parte acțiunea și a obligat Air Baltic la plata sumei de 16 121 094 de euro către flyLAL cu titlu de despăgubiri și 6 % dobândă anuală la această sumă. A respins cererile separate depuse de terții ŽIA Valda AB și VA Reals AB (denumite în continuare „acționarii flyLAL”). A constatat de asemenea că, în conformitate cu articolul 5 punctele 3 și 5 din Regulamentul nr. 44/2001, litigiul trebuia judecat în fața instanțelor lituaniene.

15. flyLAL, Air Baltic și aeroportul din Riga au formulat apel împotriva acestei hotărâri în fața Lietuvos apeliacinis teismas (Curtea de Apel a Lituaniei). Prin apelul formulat, flyLAL solicită anularea hotărârii Vilniaus apygardos teismas (Tribunalul Regional din Vilnius) și admiterea în totalitate a acțiunii. Pârâta, Air Baltic, solicită anularea hotărârii pronunțate de prima instanță pentru încălcarea normelor de competență și respingerea acțiunii ca inadmisibilă. Air Baltic precizează că contestația nu are legătură cu exploatarea sucursalei sale din Lituania și, prin urmare, nu este aplicabil articolul 5 punctul 5 din Regulamentul nr. 44/2001. Nu este aplicabil nici articolul 5 punctul 3 din regulamentul, întrucât actele nelegale invocate nu au fost comise în Lituania. În plus, această din urmă dispoziție nu acordă un drept de a introduce o acțiune în justiție în statul în care s-au produs pierderile indirecte sub forma unei reduceri a resurselor financiare. În apelul formulat, aeroportul din Riga susține în esență aceleași argumente referitoare la competență ca și Air Baltic.

16. Instanța de trimitere arată că s-a stabilit deja de către Curte în Hotărârea flyLAL I⁴, în care a abordat problema dacă litigiul dintre părți se încadrează în domeniul de aplicare al Regulamentului nr. 44/2001, că litigiul este de natură civilă și comercială. În consecință, instanța de trimitere consideră că, neîndoind, Regulamentul nr. 44/2001 este aplicabil în speță. Cu toate acestea, constată că în Hotărârea flyLAL I Curtea a examinat numai problema aplicării și a executării în Republica Letonia a măsurilor provizorii și de conservare dispuse de către Lietuvos apeliacinis teismas (Curtea de Apel a Lituaniei). Totuși, problema competenței de a judeca litigiul pe fond nu a fost abordată.

17. În lumina celor de mai sus, Lietuvos apeliacinis teismas (Curtea de Apel a Lituaniei) adresează Curții următoarele întrebări preliminare:

- „1) În împrejurările din prezenta cauză, noțiunea «locul unde s-a produs fapta prejudiciabilă», prevăzută la articolul 5 punctul 3 din [Regulamentul nr. 44/2001], trebuie înțeleasă drept locul unde pârâtele au încheiat acordul ilegal care încalcă articolul 82 litera (c) din Tratatul de instituire a Comunității Europene [articolul 102 litera (c) TFUE] sau drept locul în care au fost săvârșite actele prin care au fost exploatare beneficiile financiare obținute în urma acestui acord, prin intermediul prețurilor de ruinare (subvențiilor încrucișate) practicate atunci când au concurat cu reclamanta pe aceleași piețe relevante?
- 2) În prezenta cauză, prejudiciul (pierderea veniturilor) suferit de reclamantă din cauza actelor ilegale comise de pârâte poate fi considerat ca reprezentând un prejudiciu în sensul articolului 5 punctul 3 din [Regulamentul nr. 44/2001]?
- 3) În împrejurările din prezenta cauză, exploatarea sucursalei Air Baltic Corporation în Republica Lituania trebuie considerată drept exploatare a unei sucursale în sensul articolului 5 punctul 5 din [Regulamentul nr. 44/2001]?”

18. Au depus observații scrise flyLAL, Air Baltic, aeroportul din Riga, ŽIA Valda și VA Reals, guvernul leton și guvernul lituanian, precum și Comisia Europeană. Părțile interesate, care au participat la procedura scrisă, cu excepția ŽIA Valda și a VA Reals, au prezentat și observații orale în ședința din 16 noiembrie 2017.

4 Hotărârea din 23 octombrie 2014, flyLAL-Lituanian Airlines (C-302/13, EU:C:2014:2319).

IV. Aprecieri

A. Introducere

19. Prezenta cauză ridică întrebări cu privire la competența de a judeca o acțiune în despăgubire cu o înlănțuire relativ complexă a faptelor. Instanța națională și părțile fac referire la trei presupuse încălcări ale legislației în materie de concurență: (i) abuzul de poziție dominantă ce constă în sistemul de reduceri pus în aplicare de către aeroportul din Riga; (ii) un acord anticoncurențial între aeroportul din Riga și Air Baltic și (iii) abuzul de poziție dominantă sub forma practicării de către Air Baltic a unor prețuri de ruinare. Se afirmă că aceste încălcări ale legislației ar fi legate între ele, făcând parte dintr-o strategie de înlăturare a flyLAL de pe piața din Vilnius și de deplasare a fluxului de pasageri către aeroportul din Riga, în beneficiul atât al aeroportului din Riga, cât și al Air Baltic.

20. Dorim să subliniem în mod clar, de la bun început, că prezentele concluzii vor aborda *numai aspecte privind competența*, fără a ne raporta la aplicarea în prezenta cauză a normelor de drept material din legislația Uniunii în domeniul concurenței. Aceste din urmă considerații sunt în afara obiectului întrebărilor adresate de instanța de trimitere.

21. În plus, indicațiile generale enunțate în prezentele concluzii în ceea ce privește competența jurisdicțională au un caracter mai degrabă abstract. Motivul nu este doar acela al împărțirii rolurilor între Curte și instanțele naționale, dar și acela că din decizia de trimitere rămâne oarecum neclară interacțiunea dintre cele trei presupuse încălcări. În special, instanța de trimitere se referă, în cadrul primei întrebări și de asemenea în raționamentul său, la existența unui *acord* care încalcă articolul 102 litera (c) TFUE, în pofida faptului că această dispoziție legală vizează, prin definiție, un comportament unilateral. Prin urmare, încercând, în același timp, să ofere anumite indicații utile instanței de trimitere, prezentele concluzii vor rămâne în mod necesar la nivelul ipotezelor și al opțiunilor, urmând ca instanța de trimitere să le verifice și să le aplice în mod corespunzător în cauza dedusă judecătii.

22. În ceea ce privește problema competenței internaționale, regula generală prevăzută de Regulamentul nr. 44/2001 este aceea că un litigiu trebuie judecat de instanța în a cărei rază teritorială se află domiciliul pârâtului [articolul 2 alineatul (1)]. Potrivit articolului 5 punctul 3 din Regulamentul nr. 44/2001, o persoană poate fi de asemenea acționată în justiție „în materie delictuală și cvasidelictuală, în fața instanțelor de la locul unde s-a produs sau riscă să se producă fapta prejudiciabilă”.

23. Conform unei jurisprudențe constante, expresia „locul unde s-a produs fapta prejudiciabilă” vizează atât „locul unde s-a produs evenimentul cauzator al prejudiciului”, cât și „locul materializării prejudiciului”, astfel încât pârâtul poate fi acționat în justiție în fața instanței de la unul dintre cele două locuri⁵.

24. Principala problemă ridicată în speță este modul în care aceste două alternative, „locul materializării prejudiciului” și „locul unde s-a produs evenimentul cauzator”, trebuie interpretate în contextul de față. Aceste chestiuni își găsesc corespondența în cea de a doua, respectiv în prima întrebare preliminară. Le vom examina în primul rând pe acestea (secțiunile B și C), înainte de a trece la a treia întrebare, ce privește exploatarea unei sucursale, în sensul articolului 5 punctul 5 din Regulamentul nr. 44/2001 (D).

⁵ Deja în Hotărârea din 30 noiembrie 1976, Bier (21/76, EU:C:1976:166, punctul 19), confirmată recent în Hotărârea din 17 octombrie 2017, Bolagsupplysningen și Ilsjan (C-194/16, EU:C:2017:766, punctul 29).

B. A doua întrebare: „Locul materializării prejudiciului”

25. Prin intermediul celei de a doua întrebări, instanța de trimitere solicită Curții să interpreteze noțiunea „prejudiciu” (ca element al „faptei prejudiciabile”) în sensul articolului 5 punctul 3 din Regulamentul nr. 44/2001. Mai concret, aceasta solicită să se stabilească dacă prejudiciul financiar (pierderea veniturilor) invocat de flyLAL trebuie considerat ca fiind un „prejudiciu” în acest sens.

26. Înțelegem faptul că obiectivul fundamental al acestei întrebări este de a stabili dacă, în temeiul normei legale menționate anterior, competența specială este cea de la locul unde s-a produs pierderea de venit, respectiv Lituania.

27. În opinia noastră, locul unde s-a produs prejudiciul financiar (pierderea veniturilor) nu reprezintă, în acest context, „locul materializării prejudiciului”. Într-o situație precum cea din prezenta cauză, „locul materializării prejudiciului” este situat în interiorul piețelor afectate de încălcarea legislației în materie de concurență, în care reclamantul invocă scăderea vânzărilor.

28. În ceea ce privește a doua întrebare a instanței de trimitere, vom examina mai întâi distincția între, pe de o parte, „faptă prejudiciabilă” în scopul stabilirii competenței judiciare și, pe de altă parte, „prejudiciu” în contextul evaluării pe fond (1). În continuare, vom analiza „locul materializării prejudiciului”, pentru a stabili competența judiciară în privința acțiunilor întemeiate pe dreptul concurenței (2) și pentru a aplica respectivele constatări în prezenta cauză (3).

1. Noțiunile „faptă prejudiciabilă” și „prejudiciu”

29. Începând cu Hotărârea Bier, noțiunea „locul unde s-a produs *fapta prejudiciabilă*”, care apare în textul articolului 5 punctul 3 din Regulamentul nr. 44/2001, include „locul materializării prejudiciului” și „locul unde s-a produs evenimentul cauzator al prejudiciului”⁶. Hotărârea Bier a scindat însă efectiv noțiunea „faptă prejudiciabilă” în două noțiuni separate de cauză și efect: „prejudiciul” și „evenimentul cauzator al prejudiciului”. Rezultă că noțiunea „prejudiciu” (sau „daună”), în acest context, este un *element al noțiunii „faptă prejudiciabilă”*, care reprezintă un concept al dreptului Uniunii *utilizat pentru a determina competența judiciară* prin identificarea acelor locuri care au o *legătură strânsă cu litigiul*.

30. Noțiunea „prejudiciu” ca element al noțiunii „faptă prejudiciabilă” este diferită de noțiunea „prejudiciu” ca element al *analizei pe fond*, care desemnează *consecințele negative* suportate de un anumit reclamant și este folosită ca bază pentru calcularea despăgubirilor materiale⁸. Noțiunea „prejudiciu” în acest ultim sens este definită (în mare măsură⁹) de *dreptul național*.

⁶ Hotărârea din 30 noiembrie 1976 (21/76, EU:C:1976:166, punctul 19).

⁷ În engleză, Curtea, în cea mai mare parte a cazurilor, utilizează termenul „prejudiciu” în acest context, cu toate că „daună” este de asemenea utilizat ocazional. Prin urmare, deși, în opinia noastră, acesta poate fi sursa unor confuzii, vom utiliza în general termenul „prejudiciu”. O parte din ambiguitatea terminologică apărută în acest domeniu este cauzată, credem noi, de variabilitatea lingvistică. Astfel, în anumite limbi există și sunt folosite când se discută despre aceste concepte două „rădăcini” diferite (de exemplu, în engleză: „harmful event”/„harm”, pe de o parte, și „damage” pe de altă parte) însă în alte limbi ele nu există sau nu sunt întotdeauna folosite. Aceasta se poate observa comparând articolul 5 punctul 3 din Regulamentul nr. 44/2001 și diferitele versiuni lingvistice ale Hotărârii din 30 noiembrie 1976, Bier (21/76, EU:C:1976:166, punctul 19): de exemplu, în limba franceză („*dommage*” și „*fait dommageable*”), în limba neerlandeză („*schade*” și „*schadebrengende feit*”) sau în limba italiană („*danno*” și „*evento dannoso*”). Versiunea în limba germană folosește la rândul ei aceeași rădăcină, însă diferența reiese mai clar: („*Schadenserfolg*” și „*schädigende Ereignis*”).

⁸ „Prejudiciu” are sensul de efect negativ asupra victimei. „Daunele interese” reprezintă suma de bani plătită care include aspectul pecuniar al prejudiciului (compensație), dar poate să includă și daunele interese punitive sau simbolice.

⁹ Dreptul UE impune ca legislația națională să ofere posibilitatea de a introduce acțiuni în despăgubire pentru încălcarea dreptului UE al concurenței [a se vedea Hotărârea din 20 septembrie 2001, Courage și Crehan (C-453/99, EU:C:2001:465, punctul 26)]. Jurisprudența și legislația Uniunii reglementează condițiile de bază pentru stabilirea răspunderii și impun legislației naționale să respecte principiile echivalenței și efectivității. A se vedea Hotărârea din 13 iulie 2006, Manfredi și alții (C-295/04-C-298/04, EU:C:2006:461, punctul 92), și Directiva 2014/104/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 26 noiembrie 2014 privind anumite norme care guvernează acțiunile în despăgubire în temeiul dreptului intern în cazul încălcărilor dispozițiilor legislației în materie de concurență a statelor membre și a Uniunii Europene (JO 2014, L 349, p. 1).

31. Curtea a distins în mod clar în jurisprudență noțiunea „prejudiciu” ca parte a aprecierii pe fond de noțiunea jurisdicțională „prejudiciu”, ca element al „faptei prejudiciabile”, precizând în plus această din urmă noțiune sub două aspecte importante. În primul rând, „prejudiciu” în acest ultim sens se referă în principiu la un „prejudiciu specific” spre deosebire de „prejudiciul general”. În al doilea rând, noțiunea se limitează la prejudiciul „inițial”.

32. Legislația privind răspunderea delictuală sau cvasidelictuală oferă protecție împotriva efectelor negative atât pentru interesul public (prejudiciu general), cât și pentru interesele private ale indivizilor (prejudiciu specific). De exemplu, legislația având ca obiect faptele ilicite în domeniul mediului poate oferi protecție atât în general, împotriva poluării atmosferice, cât și în mod concret, împotriva prejudiciilor cauzate sănătății unei persoane. În aceste condiții se pune întrebarea dacă, atunci când se stabilește „locul materializării prejudiciului”, în scopul aplicării articolului 5 punctul 3 din Regulamentul nr. 44/2001, noțiunea „prejudiciu” trebuie interpretată în sensul că face referire la „*prejudiciul general*” sau la „*prejudiciul specific*” împotriva căruia conferă protecție norma legală.

33. Jurisprudența Curții confirmă faptul că noțiunea „locul materializării prejudiciului” este supusă condiției ca acest loc să fie situat într-un stat membru care protejează efectiv dreptul a cărui încălcare se invocă¹⁰. În ceea ce privește domeniul teritorial de aplicare al protecției, „locul materializării prejudiciului” se referă, mai precis, la locul prejudiciului specific.

34. În această privință, este util să se aibă în vedere situația de fapt și contextul din cauza Bier. În acea cauză, presupusa faptă prejudiciabilă a fost deversarea unui volum imens de deșeuri saline din Mulhouse, Franța (cauza), care a poluat fluviul Rin și, în cele din urmă, a cauzat prejudicii exploatațiilor horticole ale reclamantilor din Rotterdam (efectul). Prin urmare, deversarea deșeurilor a cauzat un prejudiciu general de-a lungul unei porțiuni a fluviului Rin pe câteva sute de kilometri în Franța, în Germania și în Țările de Jos. În raționamentul său, Curtea a afirmat că „locul unde s-a produs evenimentul cauzator al prejudiciului, la fel ca și locul materializării prejudiciului, în funcție de împrejurările cauzei, pot constitui o legătură semnificativă din punctul de vedere al competenței judiciare. Răspunderea delictuală sau cvasidelictuală nu poate fi luată în considerare decât cu condiția *dovedirii unei legături de cauzalitate între prejudiciu și fapta aflată la originea prejudiciului*”¹¹.

35. Cu alte cuvinte, „locul materializării prejudiciului” nu se referă la prejudiciul general, ci la prejudiciul produs unor reclamanti individuali specifici. Acțiunea în despăgubire presupune o legătură de cauzalitate stabilită în mod specific cu prejudiciul cauzat reclamantului și pentru care se solicită daune interese. Avocatul general Capotorti este, într-adevăr, mult mai explicit în Concluziile sale prezentate în cauza respectivă, făcând referire la „locul materializării prejudiciului *a cărui reparare se solicită*”¹².

36. Această concluzie este de asemenea confirmată de raționamentul din Cauza Bier și din hotărârile pronunțate ulterior, în sensul că „locul materializării prejudiciului” ar avea o legătură strânsă cu *litigiul* (prin opoziție cu o legătură generală cu delictul)¹³.

10 A se vedea de exemplu Hotărârea din 22 ianuarie 2015, Hejduk (C-441/13, EU:C:2015:28, punctul 29 și jurisprudența citată).

11 Hotărârea din 30 noiembrie 1976 (21/76, EU:C:1976:166, punctele 15 și 16). Sublinierea noastră.

12 Concluziile avocatului general Capotorti prezentate în cauza Bier (21/76, EU:C:1976:147, punctul 10).

13 Hotărârea din 30 noiembrie 1976 (21/76, EU:C:1976:166, punctele 11, 17 și 18).

37. În plus, prejudiciul concret constituie un aspect relevant al „faptei prejudiciabile” și oferă un temelie pentru stabilirea competenței în conformitate cu articolul 5 punctul 3 din Regulamentul nr. 44/2001, în cazul în care este vorba de „prejudiciul inițial”, prin opoziție cu consecințele negative ulterioare. Această abordare este conformă cu noțiunea „faptă prejudiciabilă” ca eveniment specific care poate fi privit separat de efectele indirecte¹⁴.

38. Ideea respectivă este reflectată de Curte în Hotărârea Marinari¹⁵. În cauza respectivă, biletele la ordin au fost trimise la o bancă din Regatul Unit, care le-a pus sub sechestru și le-a predat poliției. Domnul Marinari a fost arestat. Ulterior, acesta a chemat în judecată banca din Regatul Unit, în fața instanțelor italiene, pentru motivul că a suferit un prejudiciu financiar în Italia ca urmare a punerii sub sechestru.

39. Pentru a răspunde la întrebările adresate de instanța națională referitoare la interpretarea articolului 5 punctul 3 din Convenția de la Bruxelles¹⁶, predecesor al articolului 5 punctul 3 din Regulamentul nr. 44/2001, Curtea a început prin a confirma că expresia „locul unde s-a produs faptul prejudiciabil[...]” nu poate fi interpretată în mod extensiv, astfel încât să includă orice loc unde pot fi resimțite consecințele prejudiciabile ale unui fapt care a cauzat deja un prejudiciu survenit în mod efectiv în alt loc¹⁷.

40. Curtea a concluzionat că „prejudiciul inițial” (punerea sub sechestru a biletelor la ordin și arestarea) a fost suportat în Regatul Unit și niciun prejudiciu (financiar) consecutiv suferit în Italia nu era suficient pentru a conferi competență instanțelor italiene: „locul unde s-a produs fapta prejudiciabilă [...] nu include [...] locul unde victima susține că a suferit un prejudiciu patrimonial ca urmare a unui prejudiciu inițial care a survenit și a fost suportat de către aceasta în alt stat [membru]”¹⁸.

41. Argumentele prezentate mai sus se pot observa cu claritate și în hotărârea pronunțată de Curte în cauza Dumez. În cauza respectivă, Curtea a confirmat că locul materializării prejudiciului este „locul unde evenimentul cauzator, care angajează răspunderea delictuală sau cvasidelictuală, și-a produs în mod direct efectele prejudiciabile în privința victimei imediate”¹⁹.

42. Am insistat într-o oarecare măsură pe explicarea noțiunii „prejudiciu” ca element al „faptei prejudiciabile”, deoarece are o relevanță deosebită în contextul celei de a doua întrebări preliminare.

43. Prezenta cauză se referă la presupuse încălcări ale dreptului concurenței. La fel ca în exemplul de prejudiciu adus mediului discutat mai sus, dreptul concurenței are atât o dimensiune privată, cât și una publică. Operatorii privați formulează acțiuni în despăgubiri întemeiate pe dreptul concurenței, pentru a obține despăgubiri pentru prejudiciul adus intereselor proprii. Cu toate acestea, dreptul concurenței există, în primul rând (probabil), pentru a evita denaturarea concurenței și efectele sale nocive asupra bunăstării economice generale.

14 Acesta constituie de asemenea un alt factor care deosebește noțiunea „prejudiciu” ca element al „faptei prejudiciabile” de „prejudiciu” ca aspect ce privește aprecierea pe fond. Acesta este un concept mai larg, ce cuprinde nu doar prejudiciul inițial, dar și potențialele consecințe negative subsecvente. A se vedea de exemplu articolul 12 alineatul (1) din Directiva 2014/104. Potrivit acestei dispoziții, trebuie să fie posibilă obținerea de despăgubiri pentru prejudiciul cauzat consumatorilor indirecti, ca urmare a unei încălcări a legislației Uniunii și a legislației naționale în materie de concurență. „[...] statele membre se asigură că [...] oricine a suferit un prejudiciu poate solicita despăgubiri, indiferent dacă este un cumpărător direct sau indirect al autorului încălcării [...]”.

15 Hotărârea din 19 septembrie 1995 (C-364/93, EU:C:1995:289).

16 Convenție privind competența judiciară și executarea hotărârilor judecătorești în materie civilă și comercială (semnată la 27 septembrie 1968) (JO 1978, L 304, p. 36, Ediție specială, 19/vol. 10, p. 3).

17 Hotărârea din 19 septembrie 1995, Marinari (C-364/93, EU:C:1995:289, punctul 14).

18 Hotărârea din 19 septembrie 1995, Marinari (C-364/93, EU:C:1995:289, punctul 21 și dispozitivul).

19 Hotărârea din 11 ianuarie 1990, Dumez France și Tracoba (C-220/88, EU:C:1990:8, punctul 20).

44. În plus, în cazul delictelor cu caracter economic, când prejudiciul adus operatorilor individuali este în principal de natură financiară, există, în opinia noastră, un risc și mai mare de a confunda conceptul juridic „prejudiciu” (ca un element al „faptei prejudiciabile”) și conceptul material „prejudiciu” (în sensul de consecințe negative relevante pentru stabilirea răspunderii și calcularea cuantumului compensației). Pentru acest motiv, considerăm ca fiind deosebit de importante explicațiile de mai sus în ceea ce privește temeiul distincțiilor stabilite. Presupunem că există într-adevăr, cel puțin parțial, dorința de a evita o astfel de confuzie, revelată de a doua întrebare a instanței de trimitere.

45. Vom aprofunda aceste aspecte în secțiunea următoare.

2. Denaturări ale concurenței și „locul materializării prejudiciului”

46. Coexistența dimensiunilor publice și private ale dreptului Uniunii în domeniul concurenței duce la o confuzie cu privire la ceea ce ar putea constitui „locul materializării prejudiciului” în scopul aplicării articolului 5 punctul 3 din Regulamentul nr. 44/2001 în acțiunile în despăgubiri, întemeiate pe dreptul concurenței. Ar putea fi interpretat ca fiind locul prejudiciului „general” cauzat pieței (denaturarea concurenței), sau locul prejudiciului „specific” cauzat întreprinderilor individuale²⁰. În plus, se ridică problema la ce tip de prejudiciu „specific” se face referire în acest context.

47. În cazuri precum cel din speță, în care un comportament anticoncurențial are ca efect *excluderea* de pe piață a întreprinderilor, prin împiedicarea sau îngreunarea activității lor²¹, sugerăm ca „loc al materializării prejudiciului” *locul din cadrul pieței afectat de încălcare*²² unde victima susține că a suferit o scădere a vânzărilor.

48. Această concluzie este în concordanță cu analiza generală făcută mai sus (secțiunea 1) și este confirmată de trei considerații suplimentare. În primul rând, există (a) nevoia de coerență între domeniul de aplicare a protecției oferite de normele în materie de concurență, în general, și normele din legislația aplicabilă; (b) nevoia unui factor de legătură deosebit de strâns cu litigiul și (c) faptul că „prejudiciul inițial” în sensul prejudiciului specific suferit de victimă reprezentat de scăderea vânzărilor, iar nu prejudiciul financiar subsecvent.

a) Domeniul de aplicare al protecției oferite și conformitatea cu legislația aplicabilă

49. În opinia noastră, cu titlu de afirmație cu caracter general, în cauzele în care au fost încălcate normele privind concurența nedenaturată, „locul unde s-a produs fapta prejudiciabilă” în accepțiunea de „locul materializării prejudiciului” trebuie să fie situat în interiorul piețelor afectate de respectivele încălcări. În acest sens și în acord cu ceea ce a fost propus ca o considerație generală mai sus²³, „prejudiciul specific” este de asemenea, din punct de vedere geografic, o subcategorie logică a noțiunii „prejudiciu general”.

20 A se vedea în acest sens Idot, L., „La dimension internationale des actions en réparation. Choisir sa loi et son juge: Quelles possibilités?”, *Concurrences*, nr. 3-2014, punctul 30, unde este preferat locul unde se produce prejudiciul specific; Vilá Costa, B., „How to apply Articles 5(1) and 5(3) Brussels I Regulation to Private Enforcement of Competition Law: a Coherent Approach”, în *International Antitrust Litigation: Conflict of Laws and Coordination*, Basedow, J. și alții (ed.), Hart Publishing, Oxford and Portland, Oregon, 2012, unde sunt propuse ambele concepte, respectiv locul în care s-a produs prejudiciul general (la care autorul se referă cu termenul „prejudiciu generic”) și prejudiciul specific.

21 În măsura în care este vorba de prețuri de ruinare și coluziune în vederea excluderii prin utilizarea prețurilor de ruinare.

22 Fiind de la sine înțeles că această piață poate cuprinde mai multe state membre.

23 *Supra*, punctul 33 din prezentele concluzii.

50. Jurisprudența Curții confirmă că, într-adevăr, identificarea „locului unde s-a produs fapta prejudiciabilă”, în scopul aplicării articolului 5 punctul 3, trebuie să țină seama de *domeniul de aplicare al protecției oferite de norma de drept material* în discuție. Prin urmare, în cauza Concurrence, Curtea a reținut că „locul materializării prejudiciului poate să varieze în funcție de *natura dreptului pretins încălcat*”, dar și că „riscul ca un prejudiciu să se materializeze într-un anumit stat membru este supus condiției ca *dreptul a cărui încălcare se invocă să fie protejat* în acest stat membru”²⁴.

51. Principalele dispoziții ale dreptului Uniunii în materie de concurență, articolele 101 și 102 TFUE, au ca scop principal să protejeze concurența nedenaturată. Numai pentru acest motiv, considerăm că atribuirea competenței instanțelor din afara piețelor afectate de încălcare este imposibil de conceput pe baza articolului 5 punctul 3 din Regulamentul nr. 44/2001 și a conceptului „loc al materializării prejudiciului”.

52. În plus, limitarea menționată mai sus a „locului unde s-a produs fapta prejudiciabilă” la cauzele din domeniul dreptului concurenței este în concordanță cu normele de drept al Uniunii privind legea aplicabilă²⁵. Astfel, articolul 6 alineatul (3) litera (a) din Regulamentul Roma II prevede că, în cazul acțiunilor în despăgubiri, întemeiate pe dreptul concurenței, legea aplicabilă este cea a „țării în care piața este sau poate fi afectată”.

53. În cele din urmă, identificarea locului materializării prejudiciului (prejudiciul specific) ca fiind situat în interiorul piețelor afectate de astfel de încălcări (prejudiciu general) conferă o mai mare previzibilitate. O întreprindere care se angajează în practici anticoncurențiale trebuie să se aștepte să fie chemată în judecată în acele locuri în care acțiunile sale au repercusiuni asupra pieței. În principiu, acestea nu ar trebui totuși să se aștepte să fie chemate în judecată în afara respectivelor piețe.

b) Există piețe afectate?

54. Se pune astfel problema dacă într-o acțiune în despăgubire întemeiată pe dreptul concurenței, reclamantul poate intenta o acțiune în *orice* loc unde piața este afectată de încălcarea respectivă²⁶. Considerăm că această afirmație este discutabilă în mai multe privințe.

55. În primul rând, o astfel de interpretare a „locului unde s-a produs fapta prejudiciabilă” are potențialul, în cauzele din domeniul dreptului concurenței, de a permite o alegere aproape nelimitată a locurilor de chemare în judecată a pârâtului, în situațiile în care încălcările au un impact geografic vast. Acest rezultat în sine pare dificil de pus în concordanță cu faptul că articolul 5 punctul 3 este o normă specială și o excepție, care trebuie interpretată în mod restrictiv²⁷.

24 Hotărârea din 21 decembrie 2016 (C-618/15, EU:C:2016:976, punctul 30). Sublinierea noastră.

25 Nevoia de coerență între normele privind legea aplicabilă în temeiul Regulamentului nr. 864/2007 și normele privind competența în temeiul Regulamentului nr. 44/2001 este menționată în mod explicit în considerentul (7) al regulamentului anterior [a se vedea Regulamentul (CE) nr. 864/2007 al Parlamentului European și al Consiliului din 11 iulie 2007 privind legea aplicabilă obligațiilor necontractuale („Roma II”)] (JO 2007, L 199, p. 40).

26 Prezenta cauză privește în mod exclusiv problema competenței judiciare și chestiunea corespunzătoare referitoare la locul unde pot fi introduse acțiuni în despăgubire referitoare la o serie de pretinse încălcări ale dreptului concurenței. Recunoaștem fără ezitare că problema care apare imediat după este aceea ce daune precise pot fi pretinse în cadrul fiecăreia dintre instanțele competente? Problema se pune în special în virtutea recente confirmate *abordări de tip mozaic* la care a recurs Curtea în Hotărârea din 17 octombrie 2017, Bolagsupplysningen și Ilsjan (C-194/16, EU:C:2017:766, punctul 47). Această problemă este, cu toate acestea, în afara obiectului cauzei în discuție și al prezentelor concluzii.

27 Hotărârea din 5 iunie 2014, Coty Germany (C-360/12, EU:C:2014:1318, punctele 43-45), Hotărârea din 16 iunie 2016, Universal Music International Holding (C-12/15, EU:C:2016:449, punctul 25).

56. În al doilea rând, acordarea competenței instanțelor de la „locul materializării prejudiciului” se bazează pe logica potrivit căreia există „legături deosebit de strânse între *litigiu* și instanțele [de la locul respectiv]”²⁸. „Litigiul”, adică acțiunea în despăgubire, nu are legătură, în general, cu prejudiciul cauzat piețelor. Are ca obiect specific presupusul prejudiciu produs respectivului reclamant dintr-o anume cauză.

57. În al treilea rând, o interpretare care permite unui reclamant să îl cheme în judecată pe pârât în *oricare dintre piețele* afectate ni se pare în contradicție și cu jurisprudența existentă a Curții, care se concentrează pe ideea că locul prejudiciului inițial cauzat unor victime determinate este „locul materializării prejudiciului”. În această privință, facem trimitere la analiza Hotărârii Bier prezentate mai sus²⁹. Elemente suplimentare pot fi găsite în jurisprudența mai recentă.

58. Cauza Concurrence³⁰ avea ca obiect un contract de distribuție selectivă care interzicea vânzările prin internet. Reclamantul, un distribuitor în rețeaua selectivă de distribuție, a susținut în esență că interdicția nu era aplicată în mod uniform în întreaga rețea. În consecință, el a suferit o pierdere a vânzărilor potențiale către vânzătorul online cu amănuntul Amazon. Curtea a reținut că „locul în care s-a produs prejudiciul trebuie considerat ca fiind *teritoriul statului membru care protejează interdicția de vânzare* menționată prin intermediul acțiunii în discuție, *teritoriu pe care reclamantul pretinde că a suferit o reducere a vânzărilor sale*”³¹.

59. Astfel, Curtea nu a discutat dacă noțiunea „locul materializării prejudiciului” poate fi extinsă la orice loc în care concurența sau piețele pot fi afectate prin aplicarea discriminatorie a clauzelor contractului de distribuție selectivă. În schimb, a calificat imediat locul materializării prejudiciului ca fiind locul în care s-a manifestat scăderea vânzărilor.

60. În mod similar în cauza CDC, care privea o înțelegere de tip cartel pe piața peroxidului de hidrogen, Curtea a statuat că locul materializării prejudiciului este locul unde „costuri suplimentare [au fost] plătite ca urmare a unui preț ridicat în mod artificial”³².

61. Pentru motivele expuse mai sus, considerăm că „locul materializării prejudiciului” în cazuri precum cel în speță trebuie interpretat ca locul din cadrul pieței afectate de încălcare unde victima susține că a suferit un prejudiciu.

c) Caracterul și locul producerii prejudiciului specific

62. Definiția funcțională formulată anterior conduce la aspectul specific semnalat prin a doua întrebare a instanței de trimitere. Ce înseamnă „prejudiciu”? Pentru a stabili „locul materializării prejudiciului”, se va examina prejudiciul financiar pe care reclamantul pretinde că l-a suferit sau este vorba de vreun alt tip de prejudiciu?

63. În opinia noastră, nu este relevant locul unde s-a produs prejudiciul material, ci locul în care s-a materializat pretinsa scădere a vânzărilor.

28 Hotărârea din 21 mai 2015, CDC Hydrogen Peroxide (C-352/13, EU:C:2015:335, punctul 39). Sublinierea noastră.

29 Punctele 34 și 35 din prezentele concluzii.

30 Hotărârea din 21 decembrie 2016 (C-618/15, EU:C:2016:976).

31 Hotărârea din 21 decembrie 2016, Concurrence (C-618/15, EU:C:2016:976, punctul 35 și dispozitivul). Sublinierea noastră.

32 Hotărârea din 21 mai 2015, CDC Hydrogen Peroxide (C-352/13, EU:C:2015:335, punctul 52).

1) *Regula generală: prejudiciul material „este în aval” față de fapta prejudiciabilă*

64. Astfel cum am indicat anterior³³, nu întotdeauna putem recurge la locul materializării prejudiciului financiar pentru a identifica „locul unde s-a produs fapta prejudiciabilă” în sensul articolului 5 punctul 3 din Regulamentul nr. 44/2001. Jurisprudența Curții indică mai degrabă că prejudiciul financiar este în general „în aval” față de fapta prejudiciabilă. În această privință, Curtea a confirmat în cauza *Marinari* că locul producerii prejudiciului financiar *indirect și consecutiv prejudiciului inițial* (punerea sub sechestru a bunurilor și arestarea) nu este același cu „locul unde s-a produs faptul prejudiciabil”³⁴. În cauza *Concurrence* menționată mai sus, „fapta prejudiciabilă” identificată de Curte a fost, fără dubiu, scăderea vânzărilor. Prejudiciul financiar s-a produs *ca urmare* a scăderii vânzărilor. Cu toate acestea, în contextul respectiv era „doar” o consecință a scăderii vânzărilor și nu era menționată în dispozitivul hotărârii³⁵.

65. În recenta Hotărâre *Universal Music*, Curtea a confirmat că locul producerii prejudiciului financiar *direct* nu poate fi nici „locul unde s-a produs fapta prejudiciabilă”³⁶.

66. În cauza *Universal Music*, Curtea a reținut că „locul unde s-a produs fapta prejudiciabilă” nu poate, *în lipsa altor factori de legătură*, să fie considerat locul, situat într-un stat membru, în care a survenit un prejudiciu, atunci când acest prejudiciu constă exclusiv într-o pierdere financiară care se materializează direct în contul bancar al reclamantului și care rezultă în mod direct dintr-un act ilicit săvârșit în alt stat membru³⁷. „Numai în situația în care celelalte împrejurări speciale ale cauzei concură la rândul lor la atribuirea competenței instanței de la locul materializării unui prejudiciu pur financiar, un astfel de prejudiciu ar putea, în mod justificat, să permită reclamantului să introducă acțiunea în fața acestei instanțe.”³⁸

67. Astfel, important este locul prejudiciului inițial cauzat interesului protejat al reclamantului. În cazul în care se concluzionează că prejudiciul inițial este unul financiar și se materializează direct în contul bancar al reclamantului, „locul materializării prejudiciului” va putea fi locul unde s-a produs prejudiciul financiar, dacă există un alt factor de legătură cu acel loc.

2) *„Locul materializării prejudiciului” în cauzele din domeniul dreptului concurenței*

68. În situația în care comportamentul anticoncurențial ce are ca efect (parțial sau total) excluderea întreprinderilor de pe piețe prin împiedicarea sau îngreunarea activității acestora, prejudiciul inițial în sens de prejudiciu specific aproape sigur *nu* va fi un prejudiciu financiar. În schimb, este foarte probabil să fie vorba de o scădere a vânzărilor.

69. Această teză este, în opinia noastră, destul de clar confirmată de cauza *Concurrence*³⁹ menționată anterior, în care Curtea a făcut referire la faptul că pierderea financiară rezultată din scăderea vânzărilor, dar a întemeiat competența în funcție de locul unde s-a produs scăderea vânzărilor. Deși temeiul juridic al acțiunii formulate de *Concurrence* nu este indicat în mod specific ca fiind constituit de o încălcare a dreptului concurenței al Uniunii, nu vedem niciun motiv pentru care acest raționament nu ar fi aplicabil în prezenta cauză.

33 Punctele 37-41 din prezentele concluzii.

34 Hotărârea din 19 septembrie 1995 (C-364/93, EU:C:1995:289, punctul 21).

35 Hotărârea din 21 decembrie 2016 (C-618/15, EU:C:2016:976, punctele 33, 35 și dispozitivul).

36 Hotărârea din 16 iunie 2016, *Universal Music International Holding* (C-12/15, EU:C:2016:449). Cu toate acestea, avocatul general Szpunar în cauza respectivă nu a considerat că prejudiciul financiar era direct [Concluziile prezentate în cauza *Universal Music International Holding* (C-12/15, EU:C:2016:161, punctele 30-33)].

37 Hotărârea din 16 iunie 2016, *Universal Music International Holding* (C-12/15, EU:C:2016:449, punctul 40).

38 Hotărârea din 16 iunie 2016, *Universal Music International Holding* (C-12/15, EU:C:2016:449, punctul 39). Sublinierea noastră.

39 Hotărârea din 21 decembrie 2016 (C-618/15, EU:C:2016:976).

70. Evident, ca afirmație generală, pare just să se presupună că dintr-o scădere a vânzărilor va „rezulta”, de multe ori, un prejudiciu financiar⁴⁰. Totuși, acest lucru nu înseamnă că evenimentele respective se vor derula în același loc. Poate exista o suprapunere semnificativă, dar nu în mod necesar.

71. Prin urmare, victima unui delict legat de dreptul concurenței ar putea suferi majoritatea (sau chiar toate) consecințele materiale ale încălcării legislației în materie de concurență la sediul său (locul producerii prejudiciului financiar). Cu toate acestea, pierderile respective ar putea foarte bine să fie determinate de vânzările nerealizate în alte locuri.

72. În plus față de cele de mai sus, reiterăm faptul că norma de competență specială prevăzută la articolul 5 punctul 3 ar trebui să se întemeieze, conform celor indicate în considerentele (11) și (12), pe existența unei legături strânse între litigiu și instanțele de la locul unde s-a produs sau riscă să se producă prejudiciul, care justifică atribuirea competenței în favoarea acestora din urmă pentru motive legate de buna administrare a justiției. Respectivul instanțe sunt, de obicei, cele mai adecvate să se pronunțe asupra cauzei, din motive ce privesc și administrarea probelor. În cazul în care reclamantul susține că a suferit o scădere a vânzărilor (pe piața/piețele afectate de denaturarea concurenței) și pierderea de venit rezultantă (în principal la centrul său financiar, care poate fi în afara pieței afectate), în opinia noastră, instanțele de la primul loc la care ne-am referit par a fi o alegere mai bună în ceea ce privește competența de judecată sau cel puțin la fel de bună ca instanțele de la cel de al doilea loc⁴¹.

73. Acestea fiind spuse, este corect să recunoaștem că acest raționament se împacă greu cu un aspect reținut în cauza CDC menționată anterior⁴². Cauza respectivă avea ca obiect o înțelegere de tip cartel pe piața peroxidului de hidrogen. Curtea a reținut în cauza respectivă că prejudiciul a inclus „costuri suplimentare plătite ca urmare a unui preț ridicat în mod artificial”. Ca urmare, Curtea a considerat că „locul materializării prejudiciului” este locul în care victima a suferit consecințele financiare cele mai severe, respectiv locul în care are sediul social⁴³.

74. Prin observațiile scrise depuse în prezenta cauză, deși nu afirmă că Hotărârea CDC este eronată, Comisia a exprimat îndoieli serioase cu privire la capacitatea hotărârii de a crea o regulă cu aplicabilitate generală în ceea ce privește *forum actoris*. S-ar inversa regula generală prevăzută la articolul 2 alineatul (1) din Regulamentul nr. 44/2001, conform căreia competența revine instanțelor de la domiciliul pârâtului.

75. Nutrim, și noi, rezerve serioase cu privire la aspectul respectiv al Hotărârii CDC. Această parte a concluziilor încearcă să explice motivul pentru care trebuie abordat oarecum diferit răspunsul de principiu la întrebarea privind competența de a judeca acțiunile în despăgubiri întemeiate pe dreptul concurenței formulate de persoane private. Dat fiind potențialul amplu al efectelor Hotărârii CDC, Curtea ar putea, în viitor, să fie pusă în situația de a evalua din nou chestiunea respectivă⁴⁴.

40 În principiu, rezultă o pierdere de venituri. Dacă această situație va duce și la o pierdere de profit depinde, bineînțeles, de costuri.

41 Se impune o nuanțare a respectivei afirmații. În situația în care acțiunea în despăgubire întemeiată pe dreptul concurenței nu este subsecventă unei decizii administrative preexistente de constatare a unei încălcări, dificultatea în a dovedi existența unei încălcări poate fi semnificativ mai ridicată decât dovedirea existenței și cuantumului prejudiciului.

42 Hotărârea din 21 mai 2015, CDC Hydrogen Peroxide (C-352/13, EU:C:2015:335).

43 Hotărârea din 21 mai 2015, CDC Hydrogen Peroxide (C-352/13, EU:C:2015:335, punctele 52 și 56).

44 În măsura în care nu s-a întâmplat deja. De asemenea, Hotărârea CDC pare dificil de conciliat cu Hotărârea (ulterioară) Universal Music. Se pare că în cauza CDC prejudiciul a constat probabil „exclusiv într-o pierdere financiară care se materializează direct în contul bancar al reclamantului și care rezultă în mod direct dintr-un act ilicit săvârșit în alt stat membru”. Curtea nu a identificat totuși un punct de legătură suplimentar, la care s-a referit și pe care l-a considerat necesar în hotărârea ulterioară din cauza Universal Music – a se vedea Hotărârea din 16 iunie 2016, Universal Music International Holding (C-12/15, EU:C:2016:449, punctul 40). În opinia noastră, factorul de legătură în astfel de cazuri ar putea fi locul de achiziție a produselor (sau serviciilor) care fac obiectul cartelului.

76. Cu toate acestea și în orice caz, prezenta cauză poate fi, cel puțin într-o anumită măsură, diferită. Cauza CDC privea un cartel de prețuri, adică un acord menit să asigure transferul banilor de la clienți la membrii cartelului, prin perceperea de prețuri mai mari. Astfel, dintr-o anumită perspectivă, se poate considera că respectivul cartel a fost conceput special pentru a cauza prejudicii financiare directe. Prin urmare, modalitatea specială în care prejudiciul s-a manifestat în cauza CDC poate constitui un element de diferențiere față de prezenta cauză. În speță, nu este vorba despre un cartel de prețuri. Restrângerea concurenței s-a produs printr-o politică mai degrabă de excludere (scăderea vânzărilor și marginalizarea concurenților) decât abuzivă (facturarea unor prețuri crescute artificial).

3. Aplicarea în prezenta cauză

77. În speță, flyLAL susține că Air Baltic și aeroportul din Riga au conspirat să denatureze piețele de zbor spre și dinspre Vilnius prin practicarea unor prețuri de ruinare, care au produs flyLAL o semnificativă scădere a vânzărilor. Din această pierdere a vânzărilor a decurs o pierdere de venituri și de profit, din care a rezultat, în cele din urmă, falimentul flyLAL.

78. În conformitate cu raționamentul prezentat în secțiunea precedentă, „locul unde s-a produs fapta prejudiciabilă” în sensul de „locul materializării prejudiciului” poate fi identificat *în general* ca piața/piețele afectate de aceste presupuse încălcări.

79. În scopul stabilirii competenței judiciare în mod *specific* în ceea ce privește flyLAL, „locul materializării prejudiciului” este locul situat în cadrul acelei/acelor piețe afectate de aceste presupuse încălcări, unde flyLAL a suferit prejudiciul inițial (prejudiciul specific) sub forma scăderii vânzărilor. Astfel, nu s-a luat în considerare locul prejudiciului material suferit de flyLAL ca urmare a scăderii vânzărilor.

80. Pe baza faptelor prezentate Curții, dar, bineînțeles, sub rezerva aprecierii de către instanța de trimitere a faptelor, această scădere a vânzărilor pare mai degrabă să se concentreze asupra aeroportului din Vilnius, care este locul comun de plecare/sosire pentru o serie de rute operate de flyLAL și înțelegem că era de asemenea locul vizat de campania de publicitate comparativă și de presupusa practicare a prețurilor de ruinare de către Air Baltic.

81. În speță, „locul materializării prejudiciului” în scopul aplicării articolului 5 punctul 3 din regulament ar putea fi, în consecință, Lituania. Nu înseamnă însă că acesta era *singurul* astfel de loc, ci, în termeni de scădere a vânzărilor, apare ca fiind, într-adevăr, locul principal.

82. Ajungem astfel la ultimul punct în ceea ce privește a doua întrebare a instanței de trimitere. Această întrebare se referă la prejudiciul cauzat „din cauza actelor ilegale comise de *pârâte*” [la plural, adică Air Baltic și aeroportul din Riga]. Raționamentul de mai sus răspunde la aspectele ce privesc *locul* și *tipul* de faptă prejudiciabilă inerente întrebării preliminare: care este fapta prejudiciabilă (în sensul prejudiciului inițial care a fost suferit) și unde a avut loc? Cu toate acestea, nu răspunde unei întrebări implicite importante, respectiv: *cine* ar trebui să fie pârâtele?

83. Acest aspect va fi abordat în cadrul următoarei secțiuni, care va răspunde în esență la prima întrebare a instanței de trimitere: care este evenimentul care a cauzat prejudiciul și unde a avut loc?

4. Concluzie privind cea de a doua întrebare

84. În lumina celor ce precedă, propunem Curții se răspundă la a doua întrebare a instanței de trimitere după cum urmează:

Într-o situație precum cea din speță, „prejudiciul” suferit de reclamantă, în scopul stabilirii competenței judiciare conform articolului 5 punctul 3 din Regulamentul nr. 44/2001, este reprezentat de scăderea vânzărilor suferită de reclamantă prin denaturarea reproșată a concurenței. „Locul materializării prejudiciului”, în scopul stabilirii competenței judiciare în temeiul acestei prevederi, este locul din cadrul pieței afectate de încălcare unde persoana prejudiciată pretinde că a suferit o scădere a vânzărilor sale.

C. Prima întrebare: Locul unde s-a produs evenimentul cauzator al prejudiciului (și identitatea părâtelor)

85. Prin intermediul primei întrebări, înțelegem că instanța de trimitere urmărește să afle în esență cum să identifice locul unde s-a produs evenimentul cauzator al prejudiciului.

86. Instanța de trimitere propune două variante: locul unde a fost încheiat acordul dintre Air Baltic și aeroportul din Riga și locul de executare a acordului respectiv (și anume locul unde Air Baltic ar fi practicat presupusele prețuri de ruinare⁴⁵).

87. Pe baza faptelor prezentate de instanța de trimitere, considerăm că răspunsul este: *ambele* locuri ar putea fi considerate ca fiind locul unde s-a produs evenimentul cauzator al prejudiciului. Unul dintre elementele-cheie care impun această concluzie este faptul că acțiunile Air Baltic efectuate pentru punerea în aplicare a acordului *in sine* constituie o încălcare a articolului 102 TFUE⁴⁶.

88. În ceea ce privește prima întrebare a instanței de trimitere, vom începe prin a examina distincția între legătura de cauzalitate în scopul stabilirii competenței judiciare și în scopul analizei pe fond (1). Vom examina apoi modul de identificare a evenimentului cauzator al prejudiciului, atunci când există o situație factuală complexă (2). Vom continua prin a examina cum poate fi identificat locul unde s-a produs evenimentul cauzator al prejudiciului în cazul particular al litigiilor din domeniul dreptului concurenței (3), iar în final, vom aplica respectivele principii în prezenta cauză (4).

1. Diferențe între stabilirea legăturii de cauzalitate în scopul stabilirii competenței judiciare și în scopul analizei pe fond

89. Stabilirea legăturii de cauzalitate în scopul stabilirii competenței jurisdicționale și al identificării evenimentului cauzator al prejudiciului este diferită de noțiunea de legătură de cauzalitate în scopul examinării pe fond. În această privință, facem următoarele observații.

90. În primul rând, „evenimentul cauzator al prejudiciului” este un element al „faptei prejudiciabile”, care este un concept autonom al dreptului Uniunii, utilizat pentru a determina competența judiciară prin identificarea acelor locuri care au o relație strânsă cu litigiul. Prin urmare, este diferit de noțiunea de legătură de cauzalitate ca parte a *evaluării de fond* care este utilizată în principal pentru stabilirea

45 Instanța de trimitere nu se referă la alte posibile acte de punere în aplicare, cum ar fi acordarea de rabaturi pentru Air Baltic.

46 Din nou, după cum am arătat mai sus la punctele 19 și 21, am privit această concluzie ca pe un dat, de vreme ce prezentele concluzii examinează doar aspecte ce privesc competența judiciară, nu fondul cauzei.

responsabilității. Noțiunea de legătură de cauzalitate în scopul evaluării pe fond a cererilor de despăgubire întemeiate pe legislația Uniunii din domeniul concurenței este în mare măsură lăsată la latitudinea statelor membre, sub rezerva principiilor echivalenței și efectivității, astfel cum au fost interpretate de Curte⁴⁷.

91. În al doilea rând, Curtea a respins deja în mod explicit recurgerea la noțiunile de legătură de cauzalitate din dreptul material național în scopul stabilirii competenței judiciare în sensul articolului 5 punctul 3. Astfel, în cauza Melzer, Curtea a reținut că „o soluție care ar consta în a face ca identificarea punctului de legătură să depindă de criteriile de apreciere rezultate din dreptul material național ar fi contrară obiectivului de securitate juridică, întrucât, în funcție de dreptul aplicabil, fapta unei persoane care a avut loc în alt stat membru decât cel al instanței sesizate ar putea sau nu ar putea fi calificată drept eveniment cauzator al prejudiciului în vederea atribuirii competenței în temeiul articolului 5 punctul 3 din Regulamentul nr. 44/2001. Astfel, această soluție nu i-ar permite părâtului să prevadă în mod rezonabil instanța în fața căreia ar putea fi acționat în justiție”⁴⁸.

92. În al treilea rând, conceptele „legătură de cauzalitate” în scopul stabilirii competenței judiciare și în scopul analizei pe fond, sunt *a fortiori* diferite, întrucât aplicarea lor implică un tip și un nivel de examinare a probelor diferit. Stabilirea competenței ar trebui să fie cât mai rapidă și mai simplă cu putință⁴⁹. Astfel, o stabilire a competenței judiciare este, prin definiție, un element *prima facie*. Instanța judecătorească sesizată privește ca dovedite pretențiile exprimate și caută să identifice numai „criteriile de legătură cu statul instanței respective care justifică competența sa în temeiul [articolului 5 punctul 3]”⁵⁰. În schimb, aprecierea pe fond a legăturii de cauzalitate este mai detaliată din punct de vedere factual și necesită luarea în considerare a tuturor cauzelor relevante (inclusiv, de exemplu, acțiuni întreprinse de reclamânți înșiși care ar fi putut să contribuie la prejudiciu).

2. Legătura de cauzalitate în scopul stabilirii competenței judiciare, în cauzele care implică situații de fapt complexe

93. În pofida diferențelor fundamentale dintre aprecierile ce privesc competența judiciară și aprecierile ce privesc fondul cauzei, precum și între noțiunile utilizate pentru efectuarea lor, ambele evaluări sunt efectuate în legătură cu aceeași serie de fapte. Ca urmare, există anumite elemente comune.

94. Evaluarea competenței va implica, în practică, o examinare la un nivel abstract a caracteristicilor factuale și juridice fundamentale în cauză. O astfel de analiză va trebui să fie efectuată pentru a se stabili dacă respectiva cauză intră sub incidența noțiunii „materie delictuală sau cvasidelictuală”⁵¹. În această categorie, trebuie identificat tipul de delict, întrucât aceasta va schimba abordarea de bază pentru identificarea printre altele a locului aflat la originea prejudiciului. Astfel, pentru un anumit tip de delict care implică un lanț de evenimente, un eveniment specific de-a lungul acestui lanț va fi considerat ca având o importanță deosebită⁵².

47 A se vedea mai sus nota de subsol 9. Aceasta a fost situația la momentul respectiv și a fost confirmată de Directiva 2014/104. Directiva stabilește în mod explicit că „toate normele naționale care reglementează dreptul la despăgubiri pentru un prejudiciu rezultat dintr-o încălcare a articolului 101 sau a articolului 102 din TFUE, inclusiv normele care privesc aspecte neabordate în prezenta directivă, cum ar fi noțiunea de relație de cauzalitate dintre încălcare și prejudiciu, trebuie să respecte principiile eficacității și echivalenței” [considerentul (11), sublinierea noastră, a se vedea și articolul 4].

48 Hotărârea din 16 mai 2013, Melzer (C-228/11, EU:C:2013:305, punctul 35).

49 A se vedea Concluziile noastre prezentate în cauza Bolagsupplysningen și Ilsjan (C-194/16, EU:C:2017:554, punctul 68).

50 Hotărârea din 16 iunie 2016, Universal Music International Holding (C-12/15, EU:C:2016:449, punctul 44).

51 A se vedea Concluziile avocatului general Jacobs prezentate în cauza DFDS Torline (C-18/02, EU:C:2003:482, punctul 52).

52 A se vedea exemplele prezentate în *European Commentaries on Private International Law: Brussels Ibis Regulation*, ediția a doua, vol. 1, Mankowski, P., și Magnus, U., Sellier European Law Publishers, Köln, 2016, p. 293 și urm.

95. De exemplu, esența delictului de calomnie constă în publicarea unei declarații false, care dăunează reputației unei persoane. Comiterea acestui delict este de natură să implice o serie complexă de acte. Acestea includ, de exemplu, consemnarea în scris a declarației, transmiterea către editor, imprimarea, difuzarea, distribuția și, în cele din urmă, citirea acestora de către public. În principiu, toate aceste evenimente sunt *necesare* din punctul de vedere al legăturii factuale de cauzalitate. Cu toate acestea, din punctul de vedere al competenței judiciare în temeiul articolului 5 punctul 3 din Regulamentul nr. 44/2001, „locul unde s-a produs evenimentul cauzator al prejudiciului” este considerat a fi locul în care este stabilit editorul⁵³.

96. Alegerea unui anumit eveniment ca fiind relevant pentru stabilirea instanței competente previne o proliferare de competențe. Acest lucru este în consonanță cu natura specială a competenței stabilite în temeiul articolului 5 punctul 3 și cu necesitatea unei interpretări restrictive. De asemenea, adaugă predictibilitate. În plus, competența specială prevăzută de articolul 5 punctul 3 se întemeiază pe existența unei legături deosebit de strânse între litigiu și, în speță, instanțele de la locul unde s-a produs evenimentul cauzator al prejudiciului. În lanțul de evenimente necesare care au dus la comiterea faptei de calomnie, este foarte posibil ca unele sau cel mai probabil cea mai mare parte dintre aceste evenimente să se desfășoare într-un loc în care instanțele nu ar fi cele mai adecvate pentru soluționarea cauzei.

97. Să luăm, de exemplu, un text calomnios împotriva unui rezident francez, scrisă inițial în Germania, trimis prin poștă din Regatul Unit unui editor din Luxemburg și trimisă peste graniță pentru imprimare în Slovacia, înainte de a fi distribuită și citită în toată Europa. De asemenea (sau în special) în astfel de „cazuri-școală” extreme, în scopul stabilirii competenței trebuie efectuată o selecție. Ideal, un *singur* eveniment ar trebui să fie selectat în acest scop, cu excepția cazului în care există un motiv foarte precis și convingător. Acest aspect este în concordanță cu natura competenței speciale și reflectă și utilizarea singularului în jurisprudență („*evenimentul* cauzator al prejudiciului”).

98. În cele din urmă, în stabilirea (locului) evenimentului cauzator al prejudiciului, este important să nu se piardă din vedere unul dintre motivele principale pentru care Curtea a făcut mai întâi o distincție între locul materializării prejudiciului și locul unde s-a produs evenimentul cauzator al acestuia și să le privim pe ambele ca temei pentru stabilirea competenței judiciare.

99. Astfel cum a statuat deja Curtea în cauza Bier, „a decide numai în favoarea locului unde s-a produs evenimentul cauzator al prejudiciului ar însemna, *într-un număr apreciabil de cauze*, să se creeze confuzie între criteriile de competență prevăzute de articolul 2 și de articolul 5 punctul 3 din [Convenția de la Bruxelles], astfel încât această din urmă dispoziție și-ar pierde în această măsură efectul util”⁵⁴. Cu alte cuvinte, este *normal* ca locul unde s-a produs evenimentul cauzator al prejudiciului să coincidă adesea cu domiciliul pârâtului. Jurisprudența a eliminat deja acest risc stabilind că instanța de la locul materializării prejudiciului are competență alternativă. Prin urmare, în principiu, acesta nu este un dezavantaj care necesită compensare suplimentară printr-o interpretare largă a noțiunii „locul unde s-a produs evenimentul cauzator al prejudiciului”.

3. Locul unde s-a produs evenimentul cauzator al prejudiciului în acțiunile în despăgubire întemeiate pe dreptul concurenței

100. Locul unde s-a produs evenimentul cauzator al prejudiciului în acțiunile în despăgubire întemeiate pe dreptul concurenței poate fi diferit, având din acest punct de vedere importanță dacă presupusa încălcare reprezintă un acord anticoncurențial (încălcarea articolului 101 TFUE) sau un comportament anticoncurențial unilateral (abuzul de poziție dominantă în sensul articolului 102 TFUE).

53 Hotărârea din 7 martie 1995, Shevill și alții (C-68/93, EU:C:1995:61, punctul 24).

54 Hotărârea din 30 noiembrie 1976 (21/76, EU:C:1976:166, punctul 20).

a) Articolul 101 TFUE

101. În general, în caz de încălcări ale articolului 101 TFUE, „locul unde s-a produs evenimentul cauzator al prejudiciului” ar putea fi: (i) locul încheierii acordului sau (ii) locul punerii în practică sau (iii) ambele⁵⁵.

102. În cauza CDC, Curtea a ales varianta (i)⁵⁶. Considerăm că în principiu aceasta este abordarea corectă, pentru mai multe motive.

103. În primul rând, o proliferare de competențe „speciale” ar trebui evitată. Acest lucru este, în sine, un motiv puternic împotriva opțiunii (iii).

104. În al doilea rând, la o interpretare largă a jurisprudenței, ni se pare că „evenimentul cauzator al prejudiciului” este adesea identificat ca primul act prin care autorul delictului „aduce delictul pe lume”, de exemplu prin comunicarea eficace a informațiilor către public (publicare⁵⁷) sau punând în mișcare un lanț de evenimente care vor conduce sau sunt susceptibile să conducă la efectele nocive pe care legislația urmărește să le prevină (activarea procesului tehnic pentru afișarea unui mesaj publicitar pe internet⁵⁸; anunțarea acțiunilor sindicale⁵⁹). Pe această bază, considerăm încheierea acordului ca primul element relevant în lanțul de cauzalitate.

105. În al treilea rând, abordarea (i) poate fi de asemenea criticată. De exemplu, s-ar putea afirma că părțile unui acord anticoncurențial ar putea alege în mod deliberat un loc să încheie acordul care să contracareze norma secundară de competență specială, respectiv „evenimentul cauzator al prejudiciului”. S-ar putea invoca de asemenea dificultăți în dovedirea locului încheierii acordului. Cu toate acestea, trebuie subliniat faptul că reclamantul poate întotdeauna chema în judecată pârâtul în statul membru în care acesta din urmă este domiciliat. Norma specială de competență prevăzută la articolul 5 punctul 3 din Regulamentul nr. 44/2001 nu conferă un drept absolut la o competență alternativă în cadrul Uniunii. În această privință, ne referim din nou la motivele pentru care „locul materializării prejudiciului” a fost împărțit din punct de vedere conceptual în locul unde s-a produs fapta prejudiciabilă și locul unde s-a produs evenimentul cauzator al prejudiciului⁶⁰. Aceasta nu pentru a se asigura că cel din urmă loc, al evenimentului, este *întotdeauna* diferit de domiciliu și pentru a avea la îndemână o instanță alternativă competentă. În schimb, motivul real a fost ca, dacă cele două locuri nu coincid, instanța de la locul unde s-a produs fapta prejudiciabilă să poată servi ca alternativă.

106. În al patrulea rând, în măsura în care reclamanta a suferit efectiv un prejudiciu cauzat de un acord anticoncurențial, ni se pare că locul materializării prejudiciului, în modul definit anterior în secțiunea 2, este foarte probabil să constituie o subcategorie a locului de punere în aplicare a acordului.

107. Pentru motivele prezentate mai sus, considerăm că, în cazul unor încălcări ale articolului 101 TFUE, locul unde s-a produs evenimentul cauzator al prejudiciului ar trebui să fie interpretat ca locul unde a fost încheiat acordul⁶¹.

55 A se vedea de exemplu Danov, M., *Jurisdiction and Judgments in Relation to EU Competition Law Claims*, Hart Publishing, Oxford, 2011, p. 92.

56 Hotărârea din 21 mai 2015, CDC Hydrogen Peroxide (C-352/13, EU:C:2015:335, punctul 50).

57 Hotărârea din 7 martie 1995, Shevill și alții (C-68/93, EU:C:1995:61, punctul 24).

58 Hotărârea din 19 aprilie 2012, Wintersteiger (C-523/10, EU:C:2012:220, punctul 34).

59 Hotărârea din 5 februarie 2004, DFDS Torline (C-18/02, EU:C:2004:74, punctul 41).

60 A se vedea punctele 98 și 99 de mai sus.

61 Cităm motivele principale aici. Ar mai putea fi invocate și altele, de exemplu faptul că în principiu „restricțiile prin obiect” constituie încălcări ale articolului 101 alineatul (1) TFUE chiar fără proba punerii în aplicare sau a efectelor (deși este evident că cererea de despăgubire a reclamantului nu poate fi admisă dacă acesta din urmă nu este în măsură să demonstreze aceste efecte).

b) Articolul 102 TFUE

108. Din moment ce articolul 102 TFUE nu presupune existența unui acord, nu poate fi vorba de un loc al încheierii acordului. Este necesară identificarea unei soluții diferite, dar una care totuși respectă aceeași logică: cum (respectiv când și unde) a fost delictul „adus pe lume”, când a fost exteriorizat?

109. În opinia noastră, evenimentul cauzator al prejudiciului în cazurile de abuz este punerea sa în practică. Cu alte cuvinte, actele adoptate de întreprinderea dominantă pentru punerea în practică a abuzului pe piață, prin opoziție cu orice dezvoltare internă în întreprinderea respectivă a unei politici comerciale abuzive.

110. Abuzul de poziție dominantă este o noțiune obiectivă care definește un tip de comportament pe piață⁶². Prin însăși natura sa, este necesară punerea în practică. O „simplă” intenție nu reprezintă un abuz. Pregătirea unei strategii comerciale sau a unei politici care ar putea constitui un abuz *dacă* ar fi pusă în practică tot nu reprezintă un abuz de poziție dominantă.

111. Pentru acest motiv, considerăm că nici actele de punere în aplicare precedente, inclusiv elaborarea de strategii comerciale relevante, prin, de exemplu, adoptarea schemelor tarifare, nu pot constitui „evenimente cauzatoare de prejudicii”. Acestea pot fi elemente necesare de cauzalitate din perspectivă factuală, dar din punctul de vedere al articolului 5 punctul 3 din Regulamentul nr. 44/2001 acestea sunt simple acte pregătitoare.

112. De aici rezultă bineînțeles întrebarea: ce acte de punere în practică constituie evenimente cauzatoare ale prejudiciului?

113. Nu există o listă exhaustivă a comportamentelor care pot constitui abuz, iar cele care au fost identificate se concretizează în moduri foarte diferite. Prin urmare, evaluarea concretă a ceea ce constituie o punere în aplicare într-un caz specific poate varia în funcție de tipul abuzului în cauză și de elementele specifice ale fiecărui caz. Spre exemplu, practicarea prețurilor de ruinare presupune furnizarea și vânzarea de produse sau servicii la un preț dat (sub costuri); legarea implică în esență refuzul de a oferi un produs de sine stătător; refuzul de licență ar putea să se manifeste drept o ofertă de acordare a unei licențe în condiții considerate inacceptabile.

114. În prezenta cauză, Curții i se solicită să identifice „locul unde s-a produs evenimentul cauzator al prejudiciului” în cazul prețurilor de ruinare. În opinia noastră, din moment ce punerea în practică a unor prețuri de ruinare implică oferirea și vânzarea de produse sau servicii la prețuri inferioare costurilor, locul unde s-a produs evenimentul cauzator al prejudiciului este locul unde sunt *propuse și aplicate prețurile de ruinare*.

4. Aplicare în prezenta cauză

115. Astfel cum s-a afirmat deja mai sus⁶³, contextul factual și analiza fondului cauzei în speță sunt complexe. În plus, interacțiunea dintre cele trei presupuse încălcări nu este pe deplin clară. Prin urmare, faptele și analiza juridică de fond sunt luate astfel cum au fost prezentate de instanța de trimitere, conducând la următoarele opțiuni fundamentale privind „locul unde s-a produs evenimentului cauzator al prejudiciului”, prezentate separat pentru comportamente ce pot intra sub incidența articolului 101 TFUE, pe de o parte, și sub incidența articolului 102 TFUE, pe de altă parte.

62 Hotărârea din 13 februarie 1979, Hoffmann-La Roche/Comisia (85/76, EU:C:1979:36, punctul 91).

63 Punctele 19-21 din prezentele concluzii.

a) Locul unde s-a produs evenimentul cauzator al prejudiciului

116. Pe baza principiilor expuse mai sus, în ceea ce privește pretinsul acord anticoncurențial dintre Air Baltic și aeroportul din Riga, încheiat cu încălcarea articolului 101 TFUE, locul unde s-a produs evenimentul cauzator al prejudiciului (și anume scăderea vânzărilor de bilete operate prin intermediul flyLAL) este locul încheierii acordului. În ipoteza în care toate celelalte condiții sunt îndeplinite, instanțele de la locul respectiv ar fi competente în temeiul articolului 5 punctul 3 din Regulamentul nr. 44/2001 să judece o acțiune îndreptată împotriva acestor două entități pentru daune cauzate de respectivul acord anticoncurențial.

117. În ceea ce privește presupusele prețuri de ruinare practicate de Air Baltic, cu încălcarea articolului 102 TFUE, locul unde s-a produs evenimentul cauzator al prejudiciului este locul unde prețurile de ruinare au fost propuse și aplicate. Dacă toate celelalte condiții sunt îndeplinite, instanțele din locul respectiv ar fi competente, în temeiul articolului 5 punctul 3 din regulament, să soluționeze o acțiune împotriva Air Baltic pentru daunele cauzate prin practicarea prețurilor de ruinare.

b) Identitatea părților

118. Este important să se sublinieze că, în fiecare dintre cele două scenarii alternative, respectiv o încălcare a articolului 101 sau a articolului 102 TFUE, evenimentul cauzator al prejudiciului implică „actori” diferiți. În ceea ce privește articolul 101 TFUE, se sugerează faptul că atât Air Baltic, cât și aeroportul din Riga au fost părți ale acordului anticoncurențial. Pe de altă parte, numai Air Baltic a oferit și a aplicat prețuri de ruinare.

119. Astfel, în ceea ce privește pretinsul abuz de poziție dominantă sub forma unor prețuri de ruinare, locul unde s-a produs evenimentul cauzator al prejudiciului este locul unde prețurile de ruinare au fost oferite și aplicate *de Air Baltic*. Întrucât aceste acte de punere în aplicare a comportamentului abuziv nu au fost efectuate de către aeroportul din Riga, acesta din urmă nu poate fi chemat în judecată *pe această bază* în temeiul articolului 5 punctul 3.

120. Pe de altă parte, pretinsul acord anticoncurențial ar fi fost încheiat între Air Baltic și aeroportul din Riga. Prin urmare, în principiu, ambele pot fi chemate în judecată în calitate de părți în temeiul articolului 5 punctul 3 în fața instanțelor de la locul în care a fost încheiat acordul.

121. Este adevărat că soluția de mai sus poate părea complexă. Totuși, aceasta se datorează, în mare măsură, gradului de complexitate a prezentei cauze și faptului că o serie de acte par să fi fost grupate. Într-un astfel de context, soluțiile „mai simple” concepute în scopul de a soluționa astfel de cazuri individuale pot foarte bine crea probleme de aplicare în alte cazuri subsecvente.

122. Astfel, de exemplu, s-ar putea argumenta că, pentru acțiunea formulată împotriva aeroportului din Riga, ar trebui să se recunoască în temeiul articolului 5 punctul 3 competența judiciară și instanței de la locul în care prețurile de ruinare au fost propuse sau aplicate. Totuși, o asemenea soluție ar fi echivalentă cu a admite că, în cazul unor acorduri anticoncurențiale, ar fi competente instanțele de la locul încheierii acordului *și cele de la locul punerii sale în aplicare, indiferent de cine îl pune în aplicare*. O astfel de abordare nu este acceptabilă, pentru motivele expuse mai sus la punctul 101 și următoarele.

123. Alternativ, se poate argumenta că numai locul încheierii acordului ar trebui să fie recunoscut ca fiind „locul unde s-a produs evenimentul cauzator al prejudiciului”, cu excluderea locului în care au fost propuse și aplicate prețurile de ruinare. Abordare care ar fi, în opinia noastră, de asemenea greșită. Deși este adevărat că, într-o anumită interpretare, practicarea unor prețuri de ruinare în acest caz ar putea fi considerată un act de punere în aplicare a unui acord anticoncurențial, totuși, practica respectivă are particularitatea de a constitui *in sine* o încălcare a dreptului concurenței. Acesta este,

într-adevăr, un aspect specific și distinctiv al acestei cauze. Pentru acest motiv, în opinia noastră, ar fi incorect să se concluzioneze că locul în care au fost propuse și aplicate prețurile de ruinare nu poate fi considerat ca fiind „locul unde s-a produs evenimentul cauzator al prejudiciului”. Poate fi considerat ca atare, dar, reiterăm totuși, pentru un alt tip de încălcare a normelor de concurență din dreptul Uniunii (abuzul unilateral de poziție dominantă), care are, în schimb, relevanță pentru identitatea pârâtei/pârâtelor.

5. Concluzie cu privire la prima întrebare

124. În lumina celor ce precedă, propunem Curții să răspundă după cum urmează la prima întrebare preliminară adresată de instanța de trimitere:

În împrejurări precum cele din speță, noțiunea „loc unde s-a produs evenimentul cauzator al prejudiciului” conform articolului 5 punctul 3 din Regulamentul nr. 44/2001 trebuie înțeleasă în sensul că înseamnă, în ceea ce privește pretinsul acord anticoncurențial, locul încheierii acordului, iar în ceea ce privește pretinsul abuz de poziție dominantă constând în prețuri de ruinare, locul în care prețurile de ruinare au fost propuse și aplicate.

D. A treia întrebare

125. Prin intermediul celei de a treia întrebări, instanța de trimitere solicită să se stabilească dacă exploatarea sucursalei Air Baltic în Lituania trebuie considerată drept „exploatare a unei sucursale”⁶⁴ în sensul articolului 5 punctul 5 din Regulamentul nr. 44/2001.

126. Răspunsul pe care Curtea îl poate oferi la cea de a treia întrebare adresată de instanța de trimitere este, în mod inerent, limitat de faptul că este de competența instanței naționale să efectueze constatări și evaluări factuale. Astfel, aspectul dacă sucursala Air Baltic a fost *efectiv exploatată* ca o sucursală în sensul articolului 5 punctul 5 din regulamentul este o chestiune care ține de competența instanței naționale.

127. Curtea poate oferi totuși orientări generale privind condițiile și criteriile care trebuie avute în vedere în analiza situației respective. Pe scurt, răspunsul la a treia întrebare adresată de instanța de trimitere este afirmativ, în măsura în care s-a stabilit că sucursala a participat la pretinsa practică de prețurilor de ruinare.

128. Am adăuga că, în opinia noastră, această întrebare are în vedere în mod clar posibilitatea ca contestația legată de presupusa practică a prețurilor de ruinare de către Air Baltic să izvorască din exploatarea sucursalei sale în Lituania. Aceasta nu privește presupusul acord ilegal încheiat între Air Baltic și aeroportul din Riga. În această privință, suntem de acord cu Comisia în sensul că nu există niciun element în cererea de decizie preliminară care să indice că sucursala Air Baltic în Lituania a fost implicată în vreun mod în acordul respectiv.

129. Rezultă de aici că potențiala competență judiciară întemeiată pe articolul 5 punctul 5 din Regulamentul nr. 44/2001 este competența de a judeca cererea împotriva Air Baltic, întemeiată pe practicarea prețurilor de ruinare săvârșită cu încălcarea articolului 102 TFUE, Aeroportul din Riga nu poate deci, doar în temeiul acestei dispoziții și cu privire la presupusul comportament anticoncurențial, să fie citat ca pârât în fața instanțelor lituaniene.

⁶⁴ În ceea ce privește terminologia, am putea reaminti că nu există motive care să justifice distincția dintre termenii „sucursale, agenții sau alte unități” în aceste scopuri; a se vedea în această privință Hotărârea din 6 octombrie 1976, De Bloos (14/76, EU:C:1976:134, punctul 21).

1. Ratio legis și condițiile prevăzute de articolul 5 punctul 5.

130. Competența specială prevăzută la articolul 5 punctul 5 din Regulamentul nr. 44/2001 poate fi înțeleasă ca o extindere a normei de competență a instanței de la domiciliu, prevăzută de articolul 2 din regulamentul. În cauze în care pârâta a înființat o filială într-un anumit stat membru, instanțele de la locul respectiv sunt competente să soluționeze o acțiune împotriva filialei, direct în temeiul articolului 2. Totuși, această situație nu se regăsește în cazul unei sucursale, care nu are personalitate juridică separată. Prin urmare, competența specială în temeiul articolului 5 punctul 5 este cea care acoperă astfel de cazuri, în care pârâtul și-a extins activitățile în afara statului de domiciliu prin intermediul sediilor permanente, dar fără a crea filiale, cu condiția ca litigiul să vizeze activitățile acestor sedii⁶⁵.

131. Pentru a intra în domeniul de aplicare al articolului 5 punctul 5 și pentru a justifica extinderea competenței asupra locului sucursalei, sucursala trebuie să îndeplinească anumite condiții minime. Acestea includ în special caracterul său permanent și percepția terților că nu trebuie să trateze direct cu societatea-mamă, ci că pot efectua tranzacții comerciale la locul unde este situată sucursala⁶⁶.

132. Articolul 5 punctul 5 impune de asemenea ca acțiunea să privească „*exploatarea* unei sucursale”. Cu alte cuvinte, trebuie să existe un nex causal între activitățile sucursalei și contestație.

2. Există o „sucursală”?

133. În cererea sa de decizie preliminară, instanța de trimitere precizează în mod explicit că „nu are nicio îndoială că sucursala Air Baltic Corporation din Republica Lituania constituie o sucursală în sensul articolului 5 punctul 5 din Regulamentul nr. 44/2001”. În această privință, instanța de trimitere menționează o serie de factori care conduc la concluzia respectivă, inclusiv dreptul sucursalei de a stabili relații economice și comerciale cu terți, de a derula activități comerciale și de a stabili prețurile pentru servicii și produse. De asemenea, instanța de trimitere confirmă faptul că obiectul de activitate al sucursalei este printre altele transportul aerian internațional de pasageri, marfă și poștă.

134. Constatarea existenței unei „sucursale” în sensul articolului 5 punctul 5 din Regulamentul nr. 44/2001 impune o evaluare factuală specifică. Întrucât instanța de trimitere a stabilit deja situația de fapt, acest aspect trebuie privit ca dobândit.

3. Nexul cu contestația

135. Prin urmare, înțelegem că a treia întrebare a instanței de trimitere se referă mai degrabă la aspectul dacă există un nex causal suficient între activitățile sucursalei și contestație.

136. În această privință, instanța de trimitere subliniază în mod expres faptul că sucursala nu întocmește conturi recapitulative separate de cele ale societății-mamă, Air Baltic Corporation A/S. În schimb, în perioada relevantă, datele privind performanța financiară a sucursalei au fost incluse în situațiile financiare ale societății-mamă. De asemenea, deși instanța de trimitere confirmă faptul că sucursala avea dreptul să stabilească prețurile biletelor de avion, nu există niciun indiciu în acest sens.

137. În cazul pretențiilor în materie delictuală, pentru ca litigiul să decurgă din exploatarea sucursalei, sucursala trebuie să participe la cel puțin o parte dintre acțiunile care constituie o faptă ilicită.

⁶⁵ Ne-am putea referi la competența în temeiul articolului 5 punctul 5 în sensul respectiv ca fiind „cvasidomiciliul procesual al pârâtului”. A se vedea *European Commentaries on Private International Law: Brussels Ibis Regulation*, ediția a doua, vol. 1, Mankowski, P., și Magnus, U., Sellier European Law Publishers, Köln, 2016, p. 350.

⁶⁶ Hotărârea din 22 noiembrie 1978, Somafer (33/78, EU:C:1978:205, punctul 12), Hotărârea din 18 martie 1981, Blanckaert & Willems (139/80, EU:C:1981:70, punctele 9-13), Hotărârea din 6 aprilie 1995, Lloyd's Register of Shipping (C-439/93, EU:C:1995:104, punctul 19).

138. În opinia noastră, faptul că datele privind performanța financiară a sucursalei au fost incluse în situațiile financiare ale societății-mamă este, în principiu, neutru în ceea ce privește problema dacă contestația a luat naștere din exploatarea sucursalei. Stabilirea conturilor recapitulative separate ar putea constitui un element printre altele în aprecierea existenței unei „sucursale” și ar putea contribui de asemenea la identificarea activităților desfășurate de sucursală. Cu toate acestea, cel puțin în acest caz, nu înțelegem cum ar putea fi decisiv acest aspect, în sine, în evaluarea măsurii în care sucursala a participat la fapta ilicită. În aceste condiții, valoarea probatorie a sistemului de contabilitate utilizat trebuie stabilită în cele din urmă de instanța națională.

139. Al doilea factor menționat mai sus, lipsa de claritate în ceea ce privește stabilirea prețurilor de către sucursală, este, poate, mai relevant.

140. În cazul în care se poate stabili că sucursala a stabilit prețuri de ruinare, atunci, în opinia noastră, se poate considera că contestația își are originea în activitățile sucursalei. Din motivele explicate mai sus⁶⁷, stabilirea unor prețuri de ruinare, în măsura în care rămâne o activitate strict internă a întreprinderii dominante, nu poate fi considerată că reprezintă „evenimentul cauzator al prejudiciului”. Cu toate acestea, constituie o condiție prealabilă necesară⁶⁸ pentru abuzul de poziție dominantă. Fapta constituie participare și, într-un fel, complicitate la comportamentul anticoncurențial în cauză. Astfel, actul de fixare a prețurilor constituie o participare suficientă la săvârșirea delictului pentru a justifica aplicarea articolului 5 punctul 5 din Regulamentul nr. 44/2001.

141. Înțelegem că problema cu care se confruntă instanța de trimitere este că nu este clar, de fapt, dacă sucursala a stabilit prețurile relevante. Ce se întâmplă dacă aspectul respectiv rămâne nedemonstrat la standardul de probă necesar?

142. În opinia noastră, sucursala poate fi considerată în continuare ca participant la practicarea prețurilor de ruinare, astfel încât contestația să rezulte din exploatarea sucursalei, chiar dacă aceasta nu a *fixat* ea însăși prețurile de ruinare, dar a *propus* acele prețuri pe piață sau a avut un rol esențial la încheierea de contracte pentru furnizarea de servicii la acele prețuri. În astfel de cazuri, sucursala are, din nou, calitatea de participant la comiterea unui act care constituie o condiție prealabilă necesară pentru a stabili existența abuzului.

143. Dacă aceasta este situația în speță reprezintă o chestiune de fapt asupra căreia trebuie să pronunțe în cele din urmă instanța națională. Scopul unor asemenea evaluări factuale este să se stabilească dacă sucursala a participat sau nu a participat la comportamentul anticoncurențial. Dacă aceasta este într-adevăr situația în speță, trebuie admis că contestația a luat naștere din exploatarea sucursalei.

144. În lumina celor ce precedă, propunem Curții să răspundă la cea de a treia întrebare preliminară adresată de instanța de trimitere după cum urmează:

În cazuri precum în speță, o contestație cu privire la presupusa practicare a unor prețuri de ruinare trebuie considerată ca rezultând din exploatarea unei sucursale, în sensul articolului 5 punctul 5 din Regulamentul nr. 44/2001, în cazul în care sucursala a participat la comiterea unor acte care constituie o condiție prealabilă necesară a abuzului, inclusiv în special prin fixarea de prețuri de ruinare, prin oferirea acestor prețuri pe piață sau având în alt mod un rol esențial în încheierea de contracte pentru servicii pentru care se aplică respectivele prețuri.

⁶⁷ A se vedea punctele 110 și 111 de mai sus.

⁶⁸ A se vedea prin analogie Hotărârea din 5 februarie 2004, DFDS Torline (C-18/02, EU:C:2004:74, punctul 34). Noțiunea „condiție prealabilă necesară” în acest sens este în mod clar mai largă decât noțiunea „eveniment cauzator al prejudiciului”.

V. Concluzie

145. Propunem Curții să răspundă la întrebările preliminare adresate de Lietuvos apeliacinis teismas (Curtea de Apel a Lituaniei) după cum urmează:

- „1) În împrejurări precum cele din speță, noțiunea «locul unde s-a produs evenimentul cauzator al prejudiciului», în sensul articolului 5 punctul 3 din Regulamentul (CE) nr. 44/2001 al Consiliului din 22 decembrie 2000 privind competența judiciară, recunoașterea și executarea hotărârilor în materie civilă și comercială trebuie înțeles în sensul că înseamnă, în ceea ce privește pretinsul acord anticoncurențial, locul încheierii acordului, iar în ceea ce privește pretinsul abuz de poziție dominantă constând în practicarea prețurilor de ruinare, locul în care prețurile de ruinare au fost propuse și aplicate.
- 2) Într-un caz precum cel în speță, «prejudiciul» suferit de reclamant în vederea stabilirii instanței competente în temeiul articolului 5 punctul 3 din Regulamentul nr. 44/2001 este scăderea vânzărilor reclamantului cauzată de pretinsa denaturare a concurenței. «Locul materializării prejudiciului» în scopul stabilirii competenței judiciare în temeiul acestei dispoziții legale este locul situat în cadrul pieței afectate de încălcare, în care victima susține că a suferit o scădere a vânzărilor.
- 3) În cazuri precum cel în speță, o contestație privind presupusa practicare a unor prețuri de ruinare trebuie considerată ca rezultând din exploatarea unei sucursale, în sensul articolului 5 punctul 5 din Regulamentul nr. 44/2001, în cazul în care sucursala a participat la comiterea unor acte care constituie o condiție prealabilă necesară a abuzului, inclusiv în special prin fixarea de prețuri de ruinare, prin oferirea acestor prețuri pe piață sau având în alt mod un rol esențial în încheierea de contracte pentru servicii pentru care se aplică respectivele prețuri.”